

06

ได้รับบทความ : 12/10/2565 | แก้ไขบทความ : 5/12/2565 | ตอบรับบทความ : 11/2/2566
Received : 12/10/2022 | Revised : 5/12/2022 | Accepted : 11/2/2023

โมหินี : มายาแห่งวิษณุ

Mohini : a dance creation of the maya of Vishnu

นริรัตน์ พนิจธนสาร^{1*} / อภิโชติ เกตุแก้ว²

Nareerat Phinithanasarn^{1*} / Apichot katekeaw²

- ¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการละคร คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
  - ² อาจารย์ประจำหลักสูตรปริญญาโท คณะอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต
- * ผู้รับผิดชอบบทความ e-mail address : pnareerat9@gmail.com

- ¹ Lecturer, Department of Drama, Faculty of Fine and Applied Arts Thammasat University
  - ² Lecturer, Master Degree Program, Faculty of Creative Industries Rattana Bundit University
- * Corresponding author's e-mail address : pnareerat9@gmail.com

บทคัดย่อ

การสร้างสรรคทางนาฏยศิลป์ ชุด โมหินี่ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรคและศึกษาหา รูปแบบตามองค้ประกอบการสร้างสรรคผลงานทางด้านนาฏยศิลป์ห้ 6 องค้ประกอบ ได้แก่ 1. บทการแสดง 2. นักแสดง 3. ลีลาท่าทางนาฏยศิลป์ 4. เสียงและดนตรี 5. เครื่องแต่งกาย 6. แสง ซึ่งมีกระบวนการวิจัยเชิงสร้างสรรคที่ใช้แนวคิด 3 ประการ ได้แก่ แนวคิดพหุวัฒนธรรม แนวคิดความเรียบง่ายในงานนาฏยศิลป์หลังสมัยใหม่ และแนวคิดสุนทรีย์ทางนาฏยศิลป์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลโดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงเอกสาร การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์ ตลอดจนข้อมูลจากสื่อสารสนเทศอื่น ๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลตาม วัตถุประสงค์ ผลงานมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอเรื่องราวของโมหินี่ปรากฏอยู่ในมหากาพย์ มหาภารตะและรามายณะซึ่งสอดคล้องกับเรื่องราวมเกียรติของไทย ทางด้านวัฒนธรรมในเรื่อง นี้ได้รับการตีความทั้งในตะวันตกและตะวันออกในหลายประเด็น ทางด้านนาฏกรรม ปรากฏ การแสดงที่ชื่อว่า โมหินี่อิตตัม (Mohiniattam) ซึ่งเป็นนาฏยศิลป์อินเดียแบบดั้งเดิมกล่าวถึง ความงดงามและท่วงท่าที่อ่อนช้อยตามรูปแบบของลัสยา (Lasya) เป็นอีกการแสดงหนึ่งที่ได้รับ ธิพลมาจากตำนานนาฏยศาสตร์ ซึ่งผลงานสร้างสรรคในครั้งนี้สามารถนำเอาความรู้จาก การศึกษากระบวนการสร้างสรรคไปพัฒนาต่อยอดในการออกแบบผลงานทางด้านนาฏยศิลป์ และศิลปะการแสดงอื่น ๆ ต่อไปได้ในอนาคต

คำสำคัญ : โมหินี่, นาฏศิลป์สร้างสรรค, วิทยุวตาร, โมหินี่อิตตัม

Abstract

This research studies Mohini, described as the maya or illusion of Vishnu, in a dance creation to evaluate six elemental forms of dramatic art: 1) play; 2) actor; 3) movement; 4) sound and music; 5) costume; and 6) light. This creative research process uses three concepts: multiculturalism, postmodern dance simplicity, and dramatic art aesthetics. Data was collected from documents, observation, and interviews as well as other information media for analysis and summarization. The goal was to present the story of Mohini in the Mahabharata and Ramayana epics, corresponding to the Ramayana story in Thailand. Mohiniyattam is a traditional Indian dance depicting the beauty and delicacy of the Lasya style, influenced by dance legends. This creative work may add understanding by examining the creative process to further develop the design of dance and other performing arts in future.

Keywords : Mohini, Creative dance, Vishnu avatar, Mohiniyattam

บทนำ

โมหินี ตามตำนานความเชื่อของชาวอินดูว่าเป็นอวตารของพระนารายณ์ที่อวตารเป็นหญิงงามตัวแทนแห่งความลุ่มหลง เรื่องราวของโมหินีปรากฏอยู่ในมหากาพย์มหาภารตะและรามายณะ กล่าวถึงเมื่อพระวิษณุอวตารลงมาเป็นอิสตรีเพื่อมาหลอกล่อหม้อน้ำอมฤตจากอสูรไปคืนให้แก่เทวดาเพื่อคงความอมตะ และปรากฏในวิษณุปุราณะ ในการปราบภัสมาสูรที่ได้มาขอพรกับพระศิวะว่าหากตนได้เอามือสัมผัสศีรษะของใครแล้ว ผู้นั้นก็จะกลายเป็นขี้เถ้า พระศิวะจึงขอให้พระวิษณุอวตารเป็นโมหินีมาหลอกล่อให้ภัสมาสูรหลงไหลและเดินระบำตามจนถึงท่าที่ต้องจับศีรษะตัวเองจึงทำให้ต้องกลายเป็นขี้เถ้า ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องราวเกียรติของไทยในต่อนารายณ์ปราบหนทูกที่กล่าวถึงนางอัปสรผู้ใช้ความงามมาหลอกล่อนนทกให้ใช้นิ้วเพชรซึ่งลงที่ขาของตนเอง ตามตำนานของเทพอินดูยังได้กล่าวถึงความงามของโมหินีที่แม้แต่พระศิวะยังเกิดความหลงไหลจนกำเนิดบุตรร่วมกันด้วย ซึ่งเรื่องนี้การตีความทางวัฒนธรรมชาวตะวันตกอาจตีความไปในเชิงความรักร่วมเพศ แต่ชาวอินดูนั้นเป็นเพียงตำนานที่กล่าวถึงการรวมกันของมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ โมหินีจึงเป็นเพียง “มายา” ของพระวิษณุที่สร้างให้เกิดขึ้นเพียงชั่วครวและกลับสู่ร่างเดิมหลังจากกระทำตามวัตถุประสงค์ได้สำเร็จ ทางด้านนาฏกรรม ปรากฏการแสดงที่ชื่อว่า โมหินีอัทตัม (Mohiniattam) ซึ่งเป็นนาฏศิลป์อินเดียแบบดั้งเดิมในศตวรรษที่ 16 และ 17 ที่ได้รับความนิยมมากจากรัฐเกรละ (Kerala) การแสดงกล่าวถึงความงามและท่วงท่าที่อ่อนช้อย ตามรูปแบบของลัสยา (Lasya) เป็นอีกการแสดงหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากตำนานนาฏยศาสตร์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ ชุด โมหินี : “มายา” แห่งพระวิษณุ
2. เพื่อศึกษารูปแบบองค์ประกอบในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ ทั้ง 6 องค์ประกอบ

วิธีดำเนินการสร้างสรรค์

ผู้สร้างสรรค์ได้ดำเนินการตามกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ โดยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ผู้สร้างสรรค์ได้ศึกษาข้อมูลเชิงเอกสารในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ตำนานเทพอินดู นารายณ์อวตาร นาฏศิลป์อินเดียวรรณกรรมรามายณะ เป็นต้น ทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานในประเด็น

ทางด้านวัฒนธรรม ความเชื่อของศาสนาฮินดู และด้านวรรณกรรม เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการตีความและการออกแบบตามองค์ประกอบของการแสดง รวมทั้งศึกษาจากสื่อสารสนเทศ ภาพบันทึกในอินเทอร์เน็ตเพื่อศึกษาข้อมูลทางด้านนาฏศิลป์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2. การทดลองเชิงปฏิบัติการตามองค์ประกอบทางด้านนาฏศิลป์ ผู้สร้างสรรค์ได้ทำการทดลองและปฏิบัติการทางด้านนาฏศิลป์ เพื่อค้นหารูปแบบและพัฒนาการแสดงตามองค์ประกอบทางการแสดง ได้แก่ บทการแสดง นักแสดง สีลาท่าทางดนตรี เครื่องแต่งกาย และแสงสี อันนำมาสู่รูปแบบการสร้างสรรค์ ชุด โมหินี ที่สมบูรณ์

3. การตรวจสอบและการนำเสนอเผยแพร่ผลงาน ผู้สร้างสรรค์ได้นำผลงานให้ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนาฏศิลป์ได้ประเมินคุณภาพและคัดเลือกให้ผลงานสามารถนำเสนอและเผยแพร่ในงานประชุมวิชาการทางศิลปกรรมระดับนานาชาติ

การวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์

ผู้สร้างสรรค์ผลงานได้ทำการวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ตามวัตถุประสงค์ของงานสร้างสรรค์ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์รูปแบบการสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ ชุด โมหินี โดยคำนึงถึงองค์ประกอบทางการแสดงทั้ง 6 ประการ และส่วนที่ 2 แนวคิดที่ปรากฏหลังจากการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ ชุด โมหินี โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์รูปแบบการสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ ชุด โมหินี โดยคำนึงถึงองค์ประกอบทางการแสดงทั้ง 6 ประการ ดังนี้

1. การออกแบบบทการแสดง

ผู้สร้างสรรค์ได้วิเคราะห์บทการแสดงจากเรื่องราวตำนานความเชื่อของชาวฮินดูในกโอรดาวารของพระวิษณุ หนึ่งในเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ของชาวฮินดูที่ได้อวตารเป็นนางอัปสร นามว่า “โมหินี” (Mohini) โดยนำข้อมูลมาจากเอกสาร หนังสือ ตำรา ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และทำการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอินเดีย และนาฏศิลป์ชาวอินเดีย เพื่อให้ทราบถึงความสำคัญและการตีความตามมายาคติของชาวอินเดีย ผู้สร้างสรรค์ได้ออกแบบบทการแสดงโดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 อำนาจแห่งพระวิษณุ เป็นการแสดงให้เห็นถึงอำนาจยิ่งใหญ่อันน่าเกรงขาม และความมีเมตตาของเทพเจ้า ช่วงที่ 2 โมหินี มายาแห่งวิษณุ เป็นการแสดงให้เห็นถึงการอวตารหรือการกลายร่างด้วยอิทธิฤทธิ์และพลังอำนาจของเทพเจ้าเป็นนางอัปสรผู้งดงามตัวแทนแห่งความลุ่มหลง และความหลอมนวมของชายและหญิงในร่างเดียวกัน และช่วงที่ 3 กลับสู่วิษณุ เป็นการแสดงในช่วงสุดท้ายเมื่อร่างแปลงของเทพเจ้าได้ปฏิบัติภารกิจลุล่วงแล้วก็กลับสู่ความเป็นเทพเจ้าเช่นเดิม

การนำเสนอรูปแบบการแสดงนั้น ผู้สร้างสรรค์ได้ลำดับเนื้อเรื่องโดยใช้ลีลาท่าทางของผู้แสดง ประกอบกับเทคนิคของการใช้แสงสีที่แสดงสัญลักษณ์ของตัวละคร ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดในหัวข้อการใช้ออกแบบแสงสีต่อไป

ภาพที่ 1 : การแสดงช่วงที่ 1 อำนาจแห่งพระวิษณุ

ภาพที่ 2 : การแสดงช่วงที่ 2 โมหินี มาयाแห่งวิษณุ

ภาพที่ 3 : การแสดงช่วงที่ 3 กลับสู่ริษณ

2. การคัดเลือกนักแสดง ผู้สร้างสรรคดีได้ทำการคัดเลือกนักแสดงแบบทรายเอาท์ (try out) โดยคัดเลือกจากทักษะพื้นฐานทางด้านการแสดงซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถทางด้านนาฏศิลป์ตะวันตกและนาฏศิลป์อินเดีย อีกทั้งมีลักษณะทางกายภาพที่สอดคล้องกับบทบาทที่ได้รับ ดังที่ มัทนี รัตนิน ได้กล่าวถึงความหมายและความสำคัญของตัวละคร ไว้ว่า บทละครที่สมบูรณ์แบบทั่วไปจะมีตัวละครที่สำคัญ (main character) คือ ตัวเอก (protagonist) ซึ่งเป็นตัวแกนนำเรื่องอาจเป็นหญิงหรือชาย (มัทนี รัตนิน, 2549, 38) ผลงานการสร้างสรรคดีในครั้งนี้ นักแสดงจะต้องสวมบทบาทเป็นทั้งชายและหญิงในคนเดียวกัน ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องคัดเลือกนักแสดงผู้ที่มีทักษะและประสบการณ์สูงทางด้านการแสดงเพื่อที่จะสามารถทำให้ผู้ชมเกิดภาพตามจินตนาการและบทบาทของผู้แสดงได้อย่างชัดเจน ดังที่ นราพงษ์ จรัสศรี ได้กล่าวไว้ว่า “นักเต้นที่มีความเป็นศิลปินทางการแสดง (artistic) ที่สามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกในเรื่องราวของผู้ออกแบบการแสดงที่ต้องการนำเสนอได้เป็นอย่างดี มากกว่าการเต้นโดยใช้เทคนิคเพียงอย่างเดียว และเลือกนักแสดงที่เป็นผู้ใฝ่รู้และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ถือว่าเป็นนักแสดงมืออาชีพ” (นราพงษ์ จรัสศรี, 2561. อ้างถึงใน อภิโชติ เกตุแก้ว, 2563: 100)

3. การออกแบบลีลาท่าทาง ผู้สร้างสรรคดีได้ออกแบบลีลาท่าทางโดยได้นำแนวคิดทางนาฏยลักษณ์พื้นฐานของนาฏศิลป์อินเดียโมหินีออตตัม (mohiniattam) ซึ่งเป็นนาฏศิลป์อินเดียแบบดั้งเดิมกล่าวถึงความงดงามและท่วงท่าที่อ่อนช้อยตามรูปแบบของลัสยา (lasya) คือการเล่าเรื่องราวผ่านการรำยาว มาผสมผสานกับลีลาท่าทางแบบนาฏศิลป์ตะวันตกเพื่อให้เกิดลีลาในรูปแบบนาฏศิลป์ร่วมสมัย โดยผู้สร้างสรรคดีเลือกใช้แนวคิดต่าง ๆ มาออกแบบลีลาท่าทาง ได้แก่ แนวคิดการเคลื่อนไหวลีลาโดยใช้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกายในแบบด้นสด (body

contact improvisation) แนวคิดการเคลื่อนไหวร่างกายอย่างอิสระ (free spirit) และแนวคิด
พหุวัฒนธรรมโดยบูรณาการรูปแบบนาฏศิลป์ตะวันออกและตะวันตกเข้าด้วยกัน และในแนวทาง
การออกแบบลีลาเชิงสัญลักษณ์อย่างตรงไปตรงมา เช่น การใช้ท่าทางเชิงสัญลักษณ์เพื่อแสดง
ถึงพระวิษณุตามแบบนาฏศิลป์อินเดีย โดยใช้ท่าทางของการใช้มือที่เรียกว่า มุทรา คือ การแสดง
ท่าทางเป็นสัญลักษณ์เน้นที่ลักษณะมือและนิ้วตามอิริยาบถและความหมายที่แตกต่างกันไป

ภาพที่ 4 : โมหินีอิตติม (mohiniyattam)

ที่มา : Classical Dances: Mohiniyattam.

จาก <https://www.firstpost.com/art-and-culture/know-your-classical-dances-mohiniyattam>.

ภาพที่ 5 : การแสดงช่วงที่ 3 กลับสู่วิชณุ

ทั้งนี้ผู้สร้างสรรค์ได้ประยุกต์ลีลาการเคลื่อนไหวโดยนำรูปแบบนาฏศิลป์และแนวคิดต่าง ๆ ดังกล่าวมาผสมผสานเพื่อให้เกิดความหลากหลาย แปลกใหม่ และสามารถสื่อสารได้ตาม โครงสร้างบทการแสดง โดยแบ่งการออกแบบลีลาท่าทางเป็น 3 ช่วง ดังภาพประกอบต่อไปนี้

ช่วงที่ 1 อำนาจแห่งพระวิษณุ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่อันน่าเกรงขาม และความมีเมตตาของเทพเจ้า การออกแบบลีลาท่าทางโดยคำนึงถึงท่าทางที่แสดงออกถึงสัญลักษณ์ แห่งพระวิษณุตามรูปแบบของนาฏศิลป์อินเดียและความเชื่อของชาวฮินดู ผู้สร้างสรรค์ได้ออกแบบลีลาท่าทางให้ผู้แสดงเริ่มต้นด้วยท่านิ่งและค่อยๆ ขยับเคลื่อนไหวแขน ขา อย่างช้า ๆ เปลี่ยนในท่าต่อไปและนี่อีกครั้ง โดยแต่ละท่าหนึ่งจะสื่อสัญลักษณ์ของพระวิษณุที่ผู้สร้างสรรค์ ได้ออกแบบจากการสังเกตการณ์ภาพจิตรกรรมและประติมากรรมรูปพระวิษณุหรือพระนารายณ์

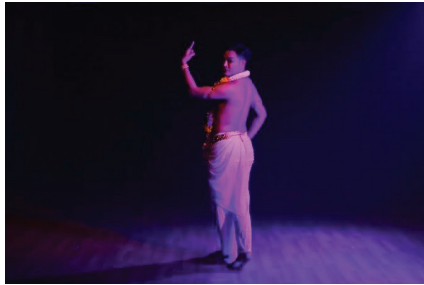
ภาพที่ 6 (ชาย) : รูปประติมากรรมพระนารายณ์
ที่มา : พระนารายณ์ จาก <https://db.sac.or.th/seaarts/artwork/172>.
ภาพที่ 7 (ขวา) : การออกแบบลีลาท่าทางช่วงที่ 1

ช่วงที่ 2 โมหินี มายาแห่งวิษณุ เป็นการแสดงให้เห็นถึงการอวดตารหรือการกลายร่างด้วย อิทธิฤทธิ์และพลังอำนาจของเทพเจ้าเป็นนางอัปสรผู้ดึงดูดงามตัวแทนแห่งความลุ่มหลง และความ หลอมรวมของชายและหญิงในร่างเดียวกัน ผู้สร้างสรรค์ได้ออกแบบลีลาท่าทางให้นักแสดงใช้ ท่วงท่าการเดิน การบิดลำตัว ให้ดูแซมซ้อยการสื่ออารมณ์ออกทางสีหน้า แววตา การกรอกลูก ตามองข้าง การเลิกคิ้วขึ้นสูง และยิ้มที่มุมปาก เพื่อแสดงถึงศตงคารรส (shringara) อารมณ์ แห่งรัก ตามหลักนาฏยศาสตร์ของอินเดีย และลีลาท่าทางที่สื่อถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับโมหินี เช่น ท่าแบกหม้อน้ำอมฤตและทำรินน้ำจากตำนานพิธีกวนเกษียรสมุทร หรือท่าการหมุนตัวระบำ จากเหตุการณ์หลอกล่อให้ภัสมาสูรหลงไหลตามคำสั่งของพระศิวะ

ภาพที่ 8 (ซ้าย) รูปประติมากรรมโมหินี
ที่มา : Mohini จาก <https://www.alamy.com>
ภาพที่ 9 (ขวา) การออกแบบลีลาท่าทางช่วงที่ 2

ช่วงที่ 3 กลีบสุวิษณุ เป็นการแสดงในช่วงสุดท้ายเมื่อร่างแปลงของเทพเจ้าได้ปฏิบัติภารกิจลุล่วงแล้วก็กลับสู่ความเป็นเทพเจ้าเช่นเดิม ผู้สร้างสรรค์ได้ออกแบบลีลาท่าทางให้ผู้แสดงใช้ท่วงท่าที่แสดงถึงความเป็นเทพเจ้าสลับกับท่วงท่าที่แสดงถึงการเป็นหญิงงามในร่างแปลง เพื่อทำให้เกิดภาพซ้ำย้ำถึงเรื่องราวการอวตารของเทพเจ้าที่เกิดขึ้นหลายครั้งในแต่ละเหตุการณ์ ซึ่งในช่วงนี้ต้องอาศัยทักษะและประสบการณ์ทางด้านการแสดงอย่างมากในการสลับท่วงท่าลีลาของตัวละครเพศตรงกันข้ามไปมาในลีลารูปแบบของการใช้มือ (hand movement) และการใช้เท้า (foot movement) และการแสดงออกจากสีหน้าและแววตาที่เรียกว่า “อภินยยะ” (abhinaya) ตามแบบของนาฏศิลป์อินเดียผสมผสานกับการเคลื่อนไหวร่างกายอย่างอิสระ (free spirit) ตามเทคนิคการเต้นแบบตะวันตกของอิสดอว่า ดันแดน (Isadora Duncan)

ภาพที่ 10 - 13 : การออกแบบลีลาท่าทางช่วงที่ 3

4. การออกแบบเพลงและดนตรี เพลงและดนตรีเป็นส่วนที่ส่งเสริมให้จินตนาการและสอดคล้องกับอารมณ์ของการแสดง โดยพิจารณาจังหวะและท่วงทำนองที่สื่อถึงอารมณ์อัศจรรย์ใจในการแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของตัวละคร และเสียงของเครื่องดนตรีอินเดียที่ผสมผสานกับเสียงที่แต่งขึ้นจากเทคนิคโปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อให้เป็นดนตรีร่วมสมัยช่วยทำให้จินตภาพให้แก่ผู้ชมและผู้แสดง ทั้งนี้ในการออกแบบเพลงและดนตรีต้องพิจารณาใน 3 ปัจจัย ได้แก่ 1. ประเภทของการแสดง 2. วัตถุประสงค์ของการแสดง และ 3. การกำหนดอารมณ์และความรู้สึกของการแสดง

5. การออกแบบเครื่องแต่งกาย ผู้สร้างสรรคดีได้นำแนวคิดความเรียบง่าย (minimalism) โดยใช้สีขาวแสดงถึงสัญลักษณ์ในเชิงลึกในการแสดงถึงจุดกำเนิดและอำนาจบริสุทธิ์ของเทพเจ้า และทำให้เกิดแสงเงาอย่างชัดเจนสอดคล้องกับการออกแบบแสงสี และแนวคิดพหุวัฒนธรรม (multiculturalism) ในการออกแบบเครื่องแต่งกายที่ยังคงเป็นลักษณะการนุ่งผ้าแบบชาวอินเดีย แต่ลดทอนให้มีความร่วมสมัย ทั้งนี้ผู้สร้างสรรคดียังได้เลือกใช้การดัดแปลงมาลัยที่ร้อยรวมดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมตามฤดูกาลกับกะเพราขาวที่มีกลิ่นหอมเช่นกัน ชาวอินเดียเชื่อว่ากลิ่นหอมนี้จะส่งไปถึงเทพเจ้าและเป็นสัญลักษณ์แห่งการสักการะบูชาพระวิษณุ ซึ่งการสักการะบูชาด้วยพวงมาลัยดอกไม้ในลักษณะนี้สามารถพบเห็นได้ในทุกเทวสถานหรือวัดทุกแห่งที่มีการบูชารูปปั้นเทพเจ้า อีกทั้งยังเป็นไปเพื่อความสวยงาม

ภาพที่ 14 : การแต่งกายของผู้แสดงตามแนวคิดความเรียบง่าย (Minimalism) และแนวคิดพหุวัฒนธรรม (Multiculturalism)

6. การออกแบบแสงสี ผู้สร้างสรรคดีได้ออกแบบแสงสีในการแสดงเพื่อสื่อถึงอารมณ์ ความรู้สึก และแสดงสัญลักษณ์ของตัวละคร และเพื่อกระตุ้นให้ผู้ชมเข้าถึงอารมณ์ของการ

แสดงได้ดียิ่งขึ้น โดยผู้สร้างสรรค์เลือกใช้แสงสีเหลืองในช่วงต้นของการแสดงเพื่อให้เกิดความรู้สึกสื่อถึงความสว่างจากอำนาจบารมีที่แผ่รังสีรอบกายของเทพเจ้า และใช้แสงสีน้ำเงิน ม่วง แทนพระวิษณุโดยได้แนวคิดมาจากตำนานของชาวฮินดูที่ได้กล่าวถึงสีผิวกายของเทพเจ้าฮินดู ผู้สร้างสรรค์ยังได้เลือกใช้เทคนิคแสงสีในการสลับแสงสีไปมาในแต่ละจุดของพื้นที่การแสดง เพื่อให้เห็นการเคลื่อนไหวร่างกายของผู้แสดงและให้ความรู้สึกต่อผู้ชมว่าเป็นตัวละครที่ต่าง กันอีกด้วย

ภาพที่ 15 : การออกแบบแสงในพื้นที่การแสดง

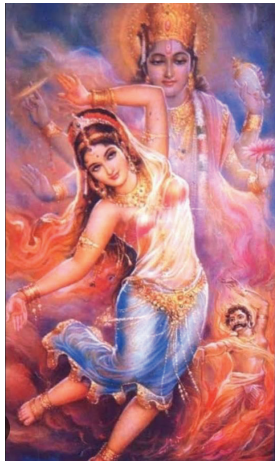
ส่วนที่ 2 แนวคิดที่ปรากฏหลังจากการสร้างสรรค่นาฏยศิลป์ ชุด โมหิณี ปรากฏแนวคิด 3 ประการ ดังนี้

แนวคิดพหุวัฒนธรรม ความศรัทธาและความเคารพนับถือในเทพเจ้าของชาวฮินดูมีอิทธิพลต่อความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าในสังคมไทยโดยเฉพาะความเกี่ยวข้องในเรื่องวรรณกรรม นาฏศิลป์ และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการอวตารของพระวิษณุหรือพระนารายณ์ ซึ่ง “โมหิณี” เป็นการอวตารอีกครั้งหนึ่งของพระวิษณุและมีเรื่องราวที่มีสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องตอนสำคัญโดยรวมเกี่ยวกับวรรณกรรมของไทย ดังเช่นเรื่องราวของ “โมหิณี” ที่ปรากฏในวิษณุปุราณะในตอนที่พระวิษณุอวตารเพื่อมาปราบภัสมาสูรซึ่งได้มาขอพรกับพระศิวะว่าหากตนได้เอามือสัมผัสศีรษะของใครแล้วผู้นั้นก็จะกลายเป็นจีเฝ้า พระศิวะจึงขอให้พระวิษณุอวตารเป็นโมหิณีมาหลอกล่อให้ภัสมาสูรหลงใหลและเดินระบ่ตามจนถึงท่าที่ต้องจับศีรษะตัวเองจึงทำให้ต้องกลายเป็นจีเฝ้า

ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องรามเกียรติ์ของไทยตอนนารายณ์ปราบหนุมานทุกที่กล่าวถึงนางอัปสร ผู้ใช้ความงามมาหลอกล่อยักษ์หนุมานทุกรายว่าตามจนถึงท่าว่าที่ต้องใช้นิ้วชี้ลง บัดนั้นหนุมานจึงหลงกลและใช้นิ้วเพชรของตนชี้ลงที่ขาของตนเองจนถูกพระนารายณ์สังหารในที่สุดก่อนที่จะกลับชาติมาเกิดเป็นทศกัณฐ์และเป็นต้นเรื่องของรามเกียรติ์ของไทยต่อมา

ในเรื่องดังกล่าวเป็นเพียงตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงพหุวัฒนธรรมในด้านความสัมพันธ์

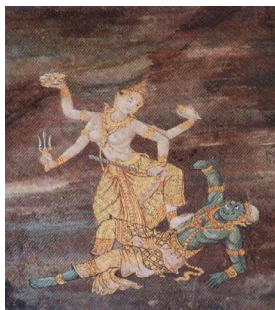
ของเรื่องเล่าในตำนานและวรรณกรรมที่แต่ละวัฒนธรรมจะมีธรรมเนียมวิถีเล่าที่แตกต่างกันออกไปในโครงสร้างเดียวกัน เรียกว่า “ธรรมเนียมมุขปาฐะ” (Oral Tradition) ซึ่งในการสร้างสรรค์ผลงานทางนาฏศิลป์ครั้งนี้ผู้สร้างสรรค์จึงได้นำแนวคิดพหุวัฒนธรรมมาออกแบบในองค์ประกอบทางการแสดงด้านต่าง ๆ ได้แก่ การออกแบบบทการแสดง การออกแบบลีลาท่าทาง การออกแบบเพลงและดนตรี และการออกแบบเครื่องแต่งกาย โดยเป็นการผสมผสานกันของวัฒนธรรมตะวันออกและวัฒนธรรมตะวันตกสื่อได้ถึงวัฒนธรรมความเชื่อความศรัทธาของศาสนาที่ยังคงมีต่อพระวิษณุ

ภาพที่ 16 : ภาพวาดนางโมหินีปราบภัสมาสูรในวิษณุปรานะ

ที่มา : Mohini Avatar of lord Vishnuhttps.

จาก www.reddit.com/r/hinduism/comments/tbfbv2/mohini_avatar_of_lord_vishnu/

ภาพที่ 17 : ภาพจิตรกรรมตอนนารายณ์ปราบบนทุก

2. แนวคิดความเรียบง่าย (minimalism) ในงานนาฏศิลป์หลังสมัยใหม่ ผู้สร้างสรรคให้

ความสำคัญในการออกแบบผลงานสร้างสรรค์ในการนำเสนอความเรียบง่ายโดยลดทอนบางสิ่งแต่ยังคงความสำคัญของงานศิลปะให้คงอยู่ ดังที่ ธนากร จันทนะสาโร ได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า “การดำเนินถึงความเรียบง่ายมักพบในงานศิลปะหลังสมัยใหม่ ซึ่งหลักหนึ่งความจำเจจากกฎเกณฑ์ตามอดีตตามแบบแผนคลาสสิกและสมัยใหม่” (ธนากร จันทนะสาโร, 2557: 87) โดยผู้สร้างสรรคนำมาใช้ในองค์ประกอบด้านการออกแบบเครื่องแต่งกายโดยเลือกใช้โทนสีขาวยและลดทอนเครื่องประดับเพื่อเผยให้เห็นสรีระของผู้แสดงมากขึ้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์และรูปแบบการสร้างสรรคผลงานของผู้สร้างสรรค

3. แนวคิดสุนทรีย์ทางนาฏศิลป์ ผู้สร้างสรรคได้ออกแบบผลงานทางนาฏศิลป์โดยคำนึง

ถึงหลักความงามและคุณค่าแห่งศิลปะที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรมและมุมมองความงามทั้งโลกตะวันตกและตะวันออก โดยให้ความสำคัญกับทฤษฎีทางการแสดงของอินเดียที่เรียกว่า “นาฏยศาสตร์” ในลักษณะการร่ายรำเพื่อถ่ายทอดวรรณกรรมด้วยการออกแบบท่วงท่าลีลาแบบเข้มแข็ง เรียกว่า “ตัมทวา” และท่วงท่าอ่อนหวานนุ่มนวล เรียกว่า “ลัสยา” ประกอบกับการแสดงออกของผู้แสดงทางใบหน้าและอวัยวะส่วนอื่น ๆ ของร่างกายเข้าประกอบกัน เรียกว่า “อภินยะ” นำมาผสมผสานกับเพลงและดนตรีที่มีความร่วมสมัยและนำเสนอในบริบทร่วมสมัยเพื่อให้เกิดความแปลกใหม่ให้ผู้ชมรับรู้และซาบซึ้งในสุนทรีย์ภาพงานทางนาฏศิลป์

สรุปและอภิปรายผล

ผู้สร้างสรรคได้นำเสนอผลการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ ชุด โมหินี ร่วมกับแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน 3 ประการ ได้แก่ แนวคิดพหุวัฒนธรรม แนวคิดความเรียบง่ายในงานนาฏศิลป์หลังสมัยใหม่ และแนวคิดสุนทรีย์ทางนาฏศิลป์ โดยแบ่งการแสดงออกเป็น 3 ช่วง คือ 1. อำนาจแห่งพระวิษณุ 2. โมหินี มายาแห่งวิษณุ และ 3. กลับสู่วิษณุ ซึ่งได้ออกแบบสร้างสรรค์ตามองค์ประกอบทางด้านนาฏศิลป์ทั้ง 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1. บทการแสดงจากเรื่องราวตำนานความเชื่อของชาวฮินดูในการอวตารของพระวิษณุหนึ่งในเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ของชาวฮินดูที่ได้อวตารเป็นนางอัปสร นามว่า “โมหินี” 2. นักแสดง ได้คัดเลือกจากผู้ที่มีทักษะพื้นฐานทางด้านนาฏศิลป์อินเดียและนาฏศิลป์ตะวันตก ประกอบการพิจารณาลักษณะทางกายภาพ 3. ลีลาท่าทางนาฏศิลป์ ออกแบบลีลาท่าทางโดยนำนาฏยลักษณ์พื้นฐานของนาฏศิลป์อินเดีย โมหินีออดตัม (mohiniattam) ผสมผสานกับลีลาท่าทางแบบนาฏศิลป์ตะวันตกในการเคลื่อนไหวลีลาโดยใช้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกายในแบบด้นสด (body contact improvisation) และการเคลื่อนไหวร่างกายอย่างอิสระ (free spirit) 4. เสียงและดนตรี ออกแบบเพลงและท่วงทำนองโดยใช้เสียงของเครื่องดนตรีอินเดียที่ผสมผสานกับเสียงที่แต่งขึ้นจากเทคนิคโปรแกรมคอมพิวเตอร์

เพื่อให้เป็นดนตรีร่วมสมัยช่วยทำให้จินตภาพให้แก่ผู้ชมและผู้แสดง 5. เครื่องแต่งกาย ออกแบบ โดยได้นำแนวคิดพหุวัฒนธรรม (multiculturalism) ที่ยังคงเป็นลักษณะการนุ่งผ้าแบบชาว อินเดียแต่ลดทอนให้มีความร่วมสมัย 6. แสง ได้นำแนวคิดมาจากตำนานของชาวฮินดู และ เทคนิคในการสลักแสงสีในแต่ละจุดของพื้นที่การแสดง

ผลงานการสร้างสรรค์ครั้งนี้บรรลุวัตถุประสงค์ทุกประการและสอดคล้องกับแนวคิด พหุวัฒนธรรมที่แสดงถึงการผสมผสานของวัฒนธรรมตะวันออกและวัฒนธรรมตะวันตกโดยผู้ สร้างสรรค์นำมาใช้ในการออกแบบตามองค์ประกอบทางการแสดง อันได้แก่ บทการแสดง เพลง และดนตรี เครื่องแต่งกาย โดยผสมผสานให้เข้ากับสามัญลักษณะดั้งเดิมและการสร้างสรรค์ลีลา ท่าทางขึ้นใหม่ตามจินตนาการและทักษะของผู้สร้างสรรค์ ดังที่ จุติกา โกศลเหมมณี ได้กล่าวว่า “แนวคิดพหุวัฒนธรรมเป็นความหลากหลายทางสังคมที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายของวัฒนธรรม ระหว่างกันจากสภาพการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของโลกก่อให้เกิดการผสมผสานของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งของสังคมที่ส่งผลต่อความเจริญก้าวหน้าและการสร้างสรรค์ ศิลปวิทยาการต่าง ๆ ทั้งในด้านผลงาน วัตถุ และตัวศิลปินที่สร้างสรรค์งานศิลปะแขนงต่าง ๆ รวมถึงงานนาฏศิลป์”(จุติกา โกศลเหมมณี, 2556: 78-80) อีกทั้งผู้สร้างสรรค์ยังคำนึงถึงความ เรียบง่ายในการออกแบบลีลานาฏศิลป์ตามแนวคิดของนาฏศิลป์หลังสมัยใหม่ โดยการออกแบบ ลีลานาฏศิลป์ด้วยการด้นสด (improvisation) ด้วยการใช้ร่างกายของผู้แสดงสื่อสารด้วยท่าทาง อย่างตรงไปตรงมาสลักกับท่าทางตามโครงสร้างของนาฏศิลป์อินเดีย และการออกแบบเครื่อง แต่งกายที่ลดทอนจากรูปแบบการแต่งกายเดิมแต่ยังคงแสดงให้เห็นถึงสัญลักษณ์ของวัฒนธรรม อินเดียที่นำมาเป็นต้นแบบ รวมทั้งการคำนึงถึงแนวคิดสุนทรีย์ทางนาฏศิลป์ที่เป็นการสร้างสรรค์ ผลงานศิลปะเพื่อศิลปะอันเกิดจากรสนิยม ทักษะจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของศิลปิน ในการสร้างสรรค์ผลงานทางนาฏศิลป์ตามกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานที่ให้ความสำคัญต่อ กระบวนการค้นหาพัฒนาารูปแบบการแสดงและความงามทางด้านลีลานาฏศิลป์

บรรณานุกรม

- จตุติกา โกศลเหมมณี. (2556). *รูปแบบและแนวคิดในการสร้างสรรคงานนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยของ นราพงษ์ จรัสศรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธรากรจันทนะสาโร. (2557). *นาฏศิลป์จากแนวคิดไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นราพงษ์ จรัสศรี. (2548). *ประวัตินาฏศิลป์ตะวันตก*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นรีรัตน์ พิณจจนสาร. (2563). การสร้างสรรคนาฏศิลป์จากการตีความตัวละคร “ราม” ในรามายณะผ่านทฤษฎีภาวะและรส. *International Journal of East Asian Studies*, 23(2), 276-293.
- พระนารายณ์. (ม.ป.ป.). *Sac.or.th*. <https://db.sac.or.th/seaarts/artwork/172>.
- มัทนี รัตนิน. (2546). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศิลปะการกำกับการแสดงละครดอนเวที*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรุณศักดิ์ กิ่งมณี. (2551). *ตรีมูรติ อภิมหาเทพของฮินดู*. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- อภิโชติ เกตุแก้ว. (2563). การสร้างสรรคนาฏศิลป์จากสัญลักษณ์โอมในความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 21(2), 94-110.
- Classical Dances: Mohiniyattam. (n.d.). *Firstpost*. <https://www.firstpost.com/artand-culture/know-your-classical-dances-mohiniyattam>.
- Mohini. (n.d.). <https://www.alamy.com>
- Mohini Avatar of lord Vishnu. https://www.reddit.com/r/hinduism/comments/tbfbv2/mohini_avatar_of_lord_vishnu/